

CEMÂLEDDİN EL-KONEVÎ VE EL-GUNYE Fİ'L-FETÂVÂ ADLI ESERİ*

Dr. Muhammad Akram HAKİM**

Özet: Memlükler dönemi İslâmî ilimlerdeki gelişme bakımından Müslümanların en parlak dönemlerinden biridir. Diğer dönemlere nazaran bu devirde İslâm âlimleri farklı alanlarda hacimli eserler ele almışlardır. Bahrî Memlükler döneminde yaşayan bu şahsiyetlerden biri de Cemâleddin el-Konevî ed-Dimaşkî'dir. Sözünü ettiğimiz âlim hemen İslâmî ilimlerin her alanında eserler yazmıştır. Bu eserlerden biri de, *el-Gunye fi'l-Fetâvâ* adlı telifidir. Bu eseri Hanefî fukahasının önde gelen şahsiyetlerinden Necmeddin Yusuf b. Ahmed el-Hârezmî'nin (v. 634/1236), Kâdihân'ın (v. 592/1196) ile Zahirüddin el-Buhârî'nin (v. 619/1222) *el-Fetâvâ* adlı eserlerinden seçmeler yaparak yazmıştır.

Anahatar Kelimeler: Fıkıh, Hanefî Mezhebi, el-Gunye fi'l-Fetâvâ, el-Konevî.

Jamal al-Din al-Qonawi's (d. 770/1369) Work Named al-Ghonya Fi al-Fatawa

Abstract: The Mamluk period was one of the brightest periods of Muslims in terms of development in Islamic sciences. Compared to other periods, Islamic scholars in this period handled bulky works in different fields. One of these personalities living in the period of Bahrî Mamluks is Cemâleddin al-Konevî ed-Dimaşkî. The aforementioned scholar has written works in almost every field of Islamic sciences. One of these works is called al-Gunye fi'l-Fetâvâ. This work is one of the prominent figures of Hanafi fukahas Necmeddin Yusuf b. Ahmed al-Hamidzin (v. 634/1236), Kaadiahân'ın (v. 592/1196) and Zahiruddin al-Bukhari (v. 619/1222) by writing the works of el-Fetâvâ.

Keywords: Fiqh, Hanefî School of law, al-Ghonya Fi al-Fatawa, al-Qonawi.

GİRİŞ: CEMÂLEDDİN EL-KONEVÎ'NİN (V. 770/1369) HAYATI VE ESERLERİ

A. HAYATI

Memlükler döneminin önde gelen Hanefî âlimleriarasında adından söz ettiren Cemâleddin el-Konevî, künyesi Ebü'l-Mehâsin (Ebü's-Senâ), adı ise Cemâleddîn Mahmud b. Sirâciddîn Ahmed b. Me'sudolarak geçmektedir. Babasının lakabından dolayı İbnü's-Sirâc¹, doğup büyüdüğü yere nispetle ed-Dimaşkî² olarak da bilinmektedir. Kendisi ve diğer kaynaklarda çoğunlukla el-Konevî nisbesini kuli

* Bu makaletarafımızca hazırlanan *Cemâleddin el-Konevî'nin (v. 770/1369) el-Gunye fi'l-Fetâvâ adlı eserinin tahkik ve değerlendirilmesi* adlı doktora tezinden istifade edilerek hazırlanmıştır.

** Jawzjan Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi İslam Kültürü Bölümü Öğretim Üyesi, m.akramhakim88@gmail.com

1 Ebü'l-Vefa, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, III, 435; İbnü'l-İrâkî, *ez-Zeyl 'ale'l-İber*, s. 286; el-'Askalâkî, *el'd-Dürer el-kâmine*, IV, 322; el-Bağdadî, *Hediyyetu'l-Ârifin*, II, 409; Yaşaroğlu, "Konevî, Cemâleddin", XXVI, 164.

2 Cemâleddin el-Konevî, *Hâşiye 'Ale'n-Nihaye*, Süleymaniye Ktp., Fatih Kol., nr: 1622, 155°.

lanmaktadır. Bu nisbenin kullanılması muhtemelen Konya ile ilmi vs. birbağlantısı sının olmasından dolayıdır.³

Cemâleddin el-Konevî, yaşadığı dönemin en önemli ilim ve medeniyet merkezi konumunda olan ve günümüzde Suriye sınırları içerisinde bulunan Dımaşk'ta (Şam) dünyaya gelmiştir.⁴

Doğum tarihi konusunda muasırı olan İbn Habîb el-Halebî (v. 779/1377) 692/1293 yılını zikrederken İbn Râfi' (v. 774/1372) ise 694/1295 tarihinde dünyaya geldiğini kaydetmiştir.⁵ Dolayısıyla müellif hicrî VII. yüzyılda dünyaya gelmiş ve hicrî VIII. yüzyılda da vefat etmiştir.

Cemâleddin el-Konevî, Memlûkler döneminde sultanlık görevini icra eden Nâsırüddin Muhammed el-Melik en-Nâsır (693-741/1293-340), Nâsırüddin Muhammed'in Oğulları (741-762/1341-1361), Nâsırüddin Muhammed'in Torunları (762-784/1361-1382) dönemlerinde⁶ yaşamıştır.⁷

Kaynaklarda Cemâleddin el-Konevî'nin hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. İlk tahsilini doğduğu şehirde fakih olan babasından aldığı anlaşılmaktadır.⁸ İslamî ilimlerin hemen hemen her alanında söz sahibi olan Cemâleddin el-Konevî, birçok eser vermiştir. Eserleri günümüze kadar ulaşmış olup büyük çoğunluğu yazma şeklinde bulunmaktadır. Tefsir, hadis, fıkıh, usûl-i fıkıh ve kelama dair yazdığı eserler, onun bu alanlarda tahsil gördüğünü göstermektedir.⁹

Cemâleddin el-Konevî'nin ilmi silsilesi şu şekildedir:

- 3 Ahmed b. Mes'ud b. Abdurrahman, Ebü'l-Abbas el-Konevî, bkz. ibn. Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 289; el-Konevî nisbesi eserlerinde de mevcuttur. Bkz. Cemâleddin el-Konevî, *el-Gunye Fi'l-Fetava*, Millet ktp., Feyzullah Efendi Kol., nr: 1037, 1^b; *Müntehab Vakfey Hilâl ve'l-Hassâf*, Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa Kol., nr: 937, 1^b; Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi Kol., nr: 2003/4, 71^b; vd.
- 4 Cemâleddin el-Konevî, *Hâşiye 'Ale'n-Nihaye*, Süleymaniye Ktp., Fatih Kol., nr: 1622, 155^a; Furat, Ahmet Hamdi, "*Cemâleddin Konevî ve Kitâbu'l-İcaz Fi'l-İtirâz 'Ala'l-Edilleti's-Şer'iyye Adlı Risalesi*", XXI, ss. 276.
- 5 el-Halebî, *Tezkiretü'n-Nebih fi Eyyâmî'l-Mansûr ve Benih*, III, 336; Ebi'l-Me'âli, *el-Vefeyât*, II, 348-349; Yaşaroğlu, "Konevî, Cemâleddin", XXVI, 164.
- 6 Bu dönemde Sultanlık yapanlar için bkz. Yiğit, İsmail, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, VII, ss. 64-94.
- 7 Memlûkler döneminin meşhur fakihleri için bkz. Yiğit, İsmail, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, VII, ss. 284-301.
- 8 Hanefî Fakih olan babası Ahmed b. Mes'ud b. Abdurrahman, Ebü'l-Abbas el-Konevî (v. 732/1332'den önce). Bkz. İbn. Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim.*, s. 105; el-Bağdadî, *Hediyetu'l-Ârifin*, I, 108; Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 207; ayrıca "büyük âlimi ve yüksek zat" gibi övgü dolu ifadelerle یاد edilmektedir. Bkz. Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, I, 218.
- 9 Kureşi, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, III, 435-436; el-Askalâki, *el'd-Dürer el-kâmine*, IV, 322-323; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 289-290; el-Bağdadî, *Hediyetu'l-Ârifin*, II, 409; Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 207.

Cemâleddin el-Konevî (v. 770/1369) > Ebû'l-'Abbâs Ahmed el-Konevî (v. 732/1332'den önce) > Celâleddin el-Habbâzî (v. 691/1292) > Abdulaziz el-Buhârî (v. 730/1330) > Fahreddin Muhammed el-Mâymergî (v.?) > Şemsüleimme Muhammed b. Abdissettâr el-Kerderî (v. 642/1244) > Burhâneddin el-Mergînânî (v. 593/1197).¹⁰

Döneminde farklı medreselerde Eğitim ve öğretimele meşgul olmasına rağmen müellifin tabakat kitaplarında öğrencileri hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Fakat Mehmet Fatih Yalçın tarafından “Bahrî Memlûkler’de Dımaşk Kâdılkudâtı” adlı doktora çalışmasında müellifin iki tane öğrencisinin ismi zikredilmiştir. Bunlar; *Mecma’u’z-Zevâid* adlı eseri olan meşhur hadisçi Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Ali Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî¹¹ (v. 807/1405) ile hadis âlimi ve hafızı Ebû'l-Fazl Zeynüddîn Abdurrahim b. el-Hüseyn b. Abdirrahman el-İrâkî¹² (v. 806/1404) isimli âlimlerdir.¹³

İslamî ilimlere hâkimiyeti ile bilinen müellif, hayatının olgun devresinde kâdılık gibi çok mühim bir görevin başına geçmiştir. Bunun yanında farklı medreselerde müderrislik görevini de ifa eden müellifin fetva işleri ile uğraşması onun İslamî disiplinlere vakif olduğunu göstermektedir.¹⁴

Kâdı'l-kudât¹⁵ lakabıyla da anılan Cemâleddin el-Konevî, Dımaşk'ta iki defa hayatının olgun devresinde kâdılık gibi çok mühim bir görevin başına geçmiştir.¹⁶İlk; hicrî 759/1357 yılında Dımaşk'ta Hanefî Kâdı'l-kudâtlık görevine getirilmiştir ki, bu görevi kırk gün sürmüş sonrasında azledilmiştir. Aradan yedi yıllık bir süre geçtikten sonra ikinci defa 766/1364 yılında tekrar bu göreve tayin edilmiş, beş yıl bu görevi yürütmüştür.¹⁷

Cemâleddin el-Konevî, kâdılık görevi dışında Dımaşk'ta bulunan Emeviyye Camii'nde uzun müddet müderrislik görevi yapmıştır.¹⁸ Kâdı'l-kudâtlık görevinden

10 Cemâleddîn el-Konevî, *el-Gunye Fi'l-Fetava*, Millet Ktp., Feyzullah Efendi Kol., nr: 1036, 1^a; Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 207.

11 Hayatı için bkz. Kandemir, “Heysemî”, XVII, s. 292-293.

12 Hayatı için bkz. Kandemir, “İrâkî, Zeynüddîn”, XVIII, s. 118-121.

13 Yalçın, Mehmet Fatih, *Bahrî Memlûkler’de Dımaşk Kâdılkudâtı (1266-1382)*, s. 97.

14 el-Halebî, *Tezkiretü'n-Nebih fi Eyyâmî'l-Mansûr ve Benih*, III, 336; Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 207.

15 Takiyüddin Ebi'l-Me'âli, *el-Vefeyât*, II, 348; İbnü'l-İrâkî, *ez-Zeyl 'ale'l-İber*, s. 286; İbn Kâdi Şühbe, *Târihu İbn Kâdi Şühbe*, II, 358.

16 el-Halebî, *Tezkiretü'n-Nebih fi Eyyâmî'l-Mansûr ve Benih*, III, 336.

17 İbnü'l-İrâkî, *ez-Zeyl 'ale'l-İber*, s. 287; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 289.

18 el-Halebî, *Tezkiretü'n-Nebih fi Eyyâmî'l-Mansûr ve Benih*, III, 336.

önce 728/1328 yılında ismi geçen şehirde el-Reyhaniyye¹⁹ medresesinde;²⁰ bunun dışında Hâtuniyye²¹ ile Zencâniyye medreselerinde müderris olarak görev yaptığı kaydedilmiştir.²²

Kaynaklarda Cemâleddin el-Konevî'nin fetva işleriyle de meşgul olduğu kaydedilmiştir.²³

Cemâleddin el-Konevî'nin Dımaşk'ta vefat ettiği konusunda kaynaklarda görüş ayrılığı bulunmasa da vefat tarihi ile ilgili farklılıklar bulunmaktadır. Bir kısım tabakat kitaplarında Dımaşk'ta 770/1369²⁴, 771/1369²⁵, 777/1375²⁶ yıllarında vefat ettiğini yazmaktadırlar. Fakat muasırı olan Takiyüddin b. Raf'î ve İbn Habîb el-Halebî Cemâleddin el-Konevî'nin Dımaşk'ta 770/1369 yılında vefat ettiğini kaydetmektedirler.²⁷

Cemâleddin el-Konevî ile ilgili yakın dönemlerde yapılan çalışmalarda da vefat tarihi olarak Takiyüddin b. Raf'î ve İbn Habîb el-Halebî'nin kaydettiği 770/1369 tarihi esas alınmıştır.²⁸

Cemâleddin el-Konevî, fıkıh, usûl-i fıkıh, tefsir, hadis, nahiv ve akâid alanlarında eserler vermiş ve bunları Arapça olarak kaleme almıştır. Bu eserlerin bir kısmı günümüze kadar gelmiş, bir kısmının ise sadece isimleri kitaplarda geçmektedir.²⁹

Cemâleddin el-Konevî'nin çok yönlü bir âlim olmasında, yaşadığı dönemin ilmî zenginliği etkili olmuştur. Müellif,devrinin ulemasının iltifat ve övgülerine mazhar olmuştur. Onun, hayatından söz eden tabakat kitaplarına baktığımız zaman şu iltifatları görebiliriz:

19 Bu medrese için bkz. en-Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris*, s. 401-403.

20 Yalçın, Mehmet Fatih, *Bahrî Memlükler'de Dımaşk Kâdilkudâtı*, s. 97.

21 Takiyüddin Ebi'l-Me'âli, *el-Vefeyât*, II, 348-349; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 289; Yaşaroğlu, Kâmil, "Konevî, Cemâleddin", XXVI, 164.

22 Cemâleddin el-Konevî, *el-Gunye Fi'l-Fetava*, Millet Ktp., Feyzullah Efendi Kol., nr: 1036, 1^a.

23 el-Halebî, *Tezkiretü'n-Nebih fi Eyyâmî'l-Mansûr ve Benih*, III, 336; Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 207.

24 Takiyüddin Ebi'l-Me'âli, *el-Vefeyât*, II, 348-349; İbn Habîb el-Halebî, *Tezkiretü'n-Nebih fi Eyyâmî'l-Mansûr ve Benih*, III, 336.

25 Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, III, 436.

26 Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 207; el-Bağdadî, *Hediyetu'l-Ârifin*, II, 409; ez-Zirikli, *el-Âlâm*, VII, 162.

27 Takiyüddin Ebi'l-Me'âli, *el-Vefeyât*, II, 348-349; İbn Habîb el-Halebî, *Tezkiretü'n-Nebih fi Eyyâmî'l-Mansûr ve Benih*, III, 336.

28 Yaşaroğlu, "Konevî, Cemâleddin", XXVI, 164; Furat, Ahmet Hamdi, "Cemâleddin Konevî ve Kitâbu'l-İcaz Fi'l-İ'tirâz 'Ala'l-Edilleti's-Ser'iyye Adlı Risalesi", XXI, ss. 277.

29 el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, III, 436.

“Fıkıh ve usûl konusunda temayüz eden, nahiv konusunda mahir, aklî ve naklî ilimlerin her ikisinde de söz sahibi, ahlâk-ı hamide sahibi, döneminin önde gelen âlimi, musannıf, zâhid, ‘âbid, talebelere faydalı, kâdî’l-kudât, vakarlı, tevazu sahibi, sâkin, ifadeleri tertipli, imam, âlim, allâme, mütekellim ve mezhebinin önderi” gibi övücü ifadelerle rastlamaktayız.³⁰ Ayrıca İmam, âlim, fazıl, kâmil, şeyh, gibi unvanları da kendi eserlerinde müstensihler tarafından zikredilmiştir.³¹

Muhammed b. Ebi Bekr b. Nasıreddin ed-Dımaşkî (v. 842/1439), *er-Reddû'l-vâfir* adlı eserinde Cemâleddin el-Konevî'nin Ebû'l-Abbâs Takiyüddîn İbn Teymiyye (v. 728/1328) ile olan ilişkisine dikkat çekmiştir. Ayrıca ondan şu övücü sözlerle bahsetmektedir: “Cemâleddin el-Konevî'nin dersleri, anlayışının yüksek seviyesini, eserleri ise onun ilimde derinliğini ortaya koymaktadır. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâata sıkı sıkıya bağlılığıyla bilinen müellifin eserlerinden dolayı kendisine senâ edenler olmuştur.”³²

Mahmud Rıdvanoglu'nun “Reyhâniyye medresesinde müderrislik yapabilmenin en önemli şartlarından birisi dönemin en üstün Hanefî âlimi olarak kabul edilmektir”³³ şeklindeki tespitini dikkate alırsak Cemâleddin el-Konevî'nin döneminin en üstün âlimleri arasında bulunduğunu söylememiz abartılı olmasa gerek.

Bursalı Mehmed Tâhir Efendi de eserinde Cemâleddin el-Konevî'yi “dönemin büyük âlimi, yüksek bir zât olduğuna ve eserleri onun ilminin derinliğine şahitlik eder” gibi övgü dolu sözlerle müellifi yâd etmektedir.³⁴

B. ESERLERİ

Cemâleddin el-Konevî'nin doğum (692/1293, 694/1295)³⁵, ve vefat (770/1369)³⁶ tarihlerine bakıldığında, müslümanların yaşamakta oldukları toprakların büyük

30 İbn Habîb el-Halebî, *Tezkiretü'n-Nebih fi Eyyâmî'l-Mansûr ve Benih*, III, 336; Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudîyye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, III, 436; ed-Dımaşkî, *er-Reddû'l-Vâfir*, s. 209; İbn Kâdî Şühbe, *Târîhu İbn Kâdî Şühbe*, II, 359; el-'Askalâkî, *el'd-Dürer el-kâmine*, IV, 322; İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire fi müllûki Mısır ve'l-Kahire*, XI, 105; a. mlf. *el-Menhel*, XI, 198-199; Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 207.

31 Cemâleddin el-Konevî, *Hâşîye 'Ale'n-Nihaye*, Süleymaniye Ktp., Fatih Kol., nr: 1622, 155*; el-Halebî, *Tezkiretü'n-Nebih fi Eyyâmî'l-Mansûr ve Benih*, III, 336; ed-Dımaşkî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris*, s. 209; el-'Askalâkî, *el'd-Dürer el-kâmine*, IV, 322; Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 207.

32 ed-Dımaşkî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris*, s. 209.

33 Rıdvanoglu, “Habbâzî”, XIV, 342.

34 Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 218-219.

35 İbn Habîb el-Halebî, *Tezkiretü'n-Nebih fi Eyyâmî'l-Mansûr ve Benih*, III, 336; Takiyüddin Ebi'l-Me'âli, *el-Vefeyât*, II, 348-349; Yaşaroğlu, “Konevî, Cemâleddin”, XXVI, 164.

36 Takiyüddin Ebi'l-Me'âli, *el-Vefeyât*, II, 348-349; İbn Habîb el-Halebî, *Tezkiretü'n-Nebih fi Eyyâmî'l-Mansûr ve Benih*, III, 336.

bir kısmını yerle bir eden doğudan Moğol batıdan (Endülüs) ise Haçlıların zulüm ve istilaları sürmektedir.³⁷

Bu istilalara rağmen İslam dünyasının yegâne istikrarlı ilim ve medeniyet merkezi konumunda olan Bağdat'ın yerine Kahire ve Dımaşk geçmiştir.³⁸ İslam dünyasının bu buhranlı durumundan etkilenen birçok âlim ve öğrenci eğitim amacıyla buralara gelmiş ve zaman içerisinde Memlükler hâkimiyetinde olan bu bölgeler, İslam Medeniyetinin merkezi haline gelmiş ve İslamî ilimlerin gelişmesi açısından İslam tarihinin en parlak dönemlerinden biri olmuştur.³⁹

Bu durum karşısında Müslümanlar, ister istemez göçe zorlanmışlardır. Bu göç sebebiyle birçok ilim adamı da kendilerini daha emin hissedebileceği bölgelere taşınmışlardır. Dolayısıyla o dönemde Müslümanların yaşamaları için Mısır, Suriye ve Hicaz bölgeleri uygun bölgelerdir. Bu dönemde müslümanların Şam bölgesine de hicret etmişlerdir. Cemâleddin el-Konevî, tam da böyle bir zaman ve mekân içerisinde yetişmiş, islam ilimler alanında birçok eser kaleme almış ve talebe yetiştirmiştir.

Tefsir, hadis, fıkıh, usûl-i fıkıh, akâid vb. alanlarda eserleri olan Cemâleddin el-Konevî'nin 19 civarında telifi kaynaklarda geçmektedir. Bu eserlerin çoğu yazma şeklindedir.⁴⁰ Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Fıkha Dair Yazdığı Eserler

a) *el-Gunye fi'l-fetâvâ*

Makalemizin konusu olan bu eseri daha sonra detaylı bir şekilde tanıtacağız.

b) *Buğyetü'l-Kunye fi'l-Fetâvâ*

Ebü'r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed ez-Zâhidî'nin (v. 658/1260), *Kunyetü'l-Münye 'ala Mezhebi Ebî Hanife* adlı fıkha dair yazmış olduğu eserinin muhtasarıdır. Müellif, bu eseri yazmasının sebebinin eserin giriş kısmında zikretmiştir.⁴¹

37 Yiğit, "Memlükler", XXVIII, 94

38 Yiğit, "Memlükler", XXVIII, 94

39 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s. 293-294; Solak, Kürşat, *Memlüklerin Beylikler Anadolu'suna Dinî-Kültürel Bakımdan Tesiri*, XXXXIV, s. 41.

40 Biz burada Cemâleddin el-Konevî'nin eserlerini verirken hangi alanda daha çok eser yazdıysa ona göre sıralama yapmayı uygun gördük.

41 Cemâleddin el-Konevî, *Buğyetü'l-Kunye fi'l-Fetava*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi Kol., nr: 1415, 1^b.

Bazı yazmalarının bulunduğu kütüphane ve numaraları şöyledir:

İstanbul Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi Kol., nr: 1415, bu nüsha 112 varak, 25 satırdan oluşmaktadır. Bu nüshanın kenarlarında haşiye mevcut olup bazı sayfaları eksiktir. Nüshanın bazı sayfaları hariç genel itibariyle yazıları okunaklıdır. Müellif bu eserinde kitab (بئاتك) yerine mesâil (لئاسم) ifadesini kullanmıştır.

İstanbul Millet Ktp., Feyzullah Efendi Kol., nr: 1037, bu nüsha 258^a ile başlayıp 323^b ile bitmiştir. 112 varak, 25 satırdan oluşmakta olan bu nüshanın yazıları okunaklıdır. Yukarıdaki nüsha gibi kitab (بئاتك) yerine mesâil (لئاسم) kullanılmıştır.

Ayrıca Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde Cemâleddin el-Konevî'ye ait *Gunyet el-Fetava* adıyla nr: 42 Yu 7002/1 kayıtlı hicrî 1064 istinsah tarihli bir nüsha mevcuttur. Yaptığımız inceleme sonucunda sözünü ettiğimiz kütüphanedeki bu eserin Cemâleddin el-Konevî'nin *el-Gunye fi'l-Fetâvâ*'sı değil, müellifin *Buğyetü'l-Kunye fi'l-Fetava* adlı eseri olduğunu tespit ettik.⁴² Bu nüshanın başından birkaç varağı eksik olup 1^a-278^b, 21 satırdan oluşan bu nüsha sözünü ettiğimiz kütüphanede "*Gunyet el-Fetava*" adıyla kayıtlıdır.

c) *Hulâsatü'n-Nihâye fi'l-fevâidi'l-Hidâye*

Hanefî kaynaklarının en önemlileri arasında yer alan Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr el-Fergânî el-Mergînânî (ö. 593/1197) tarafından kaleme alınan *el-Hidâye* isimli eseridir. Bu eseri bir diğer Hanefî fakihî Hüsâmüddîn Hüseyin b. Ali b. Haccâc el-Buhârî es-Siğnâkî (v. 714/1314) *en-Nihâye fî şerhi'l-Hidâye* adıyla şerh etmiştir.⁴³ Cemâleddin el-Konevî ise Siğnâkî'nin bu eserini *Hulâsatü'n-Nihâye fi'l-fevâidi'l-Hidâye* adıyla ihtisar etmiştir.⁴⁴

Cemâleddin el-Konevî'nin bu eseri kaynaklarda *Hulâsatü'n-Nihâye Hâşiyetü'l-Hidâye*,⁴⁵ *Hulâsatü'n-Nihâye*,⁴⁶ vb. isimlerle geçmektedir. Ancak İstanbul Süleymaniye Ktp., Fatih Kol., nr: 1622'de kayıtlı bu yazma nüshada bu eserin ismi *Hâşiye ala'n-Nihâye*, şeklindedir.⁴⁷

42 Cemâleddin el-Konevî, *Buğyetü'l-Kunye fi'l-Fetava*, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Yusufaga Kol., nr: 42 Yu 7002/1, 1^a.

43 Yaran, "Siğnâkî", XXXVII, 165.

44 el-Bağdadî, *Hediyyetu'l-Ârifin*, II, 409; Hayreddin ez-Zirikli, , *el-A'lâm*, VII, 162.

45 Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 207.

46 el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fî tabakâti'l-Hanefiyye*, III, 435; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 289.

47 Cemâleddin el-Konevî, *Hâşiye 'Ale'n-Nihâye*, Süleymaniye Ktp., Fatih Kol., nr: 1622, 1^a.

Bunun dışında bazı kaynaklarda *et-Tekmile fî Fevâid'l-Hidâye* adıyla tek ciltlik bir eserinden de söz edilmektedir.⁴⁸ İsmail Paşa, bu eserin *Tekmiletü'l- Fevâid li'-şerhi'l-Hidâye li'l-Merğînânî* adıyla zikretmiştir.⁴⁹Sözünü ettiğimiz bu yazma nüsha müellif hattıyla kaleme alınmış, 155 varak, 26 satırdan oluşan nüshadır, yazısı da okunaklıdır.

Diğer bir nüshası için bakınız.⁵⁰

d) el-Müntehab min vakfeyi'l-Hilâl ve'l-Hassâf

Cemâleddin el-Konevî'nin kendi hattıyla kaleme aldığı ve yazma nüshası da günümüze kadar ulaşan sözünü ettiğimiz eseri, Hâlıl b. Yahyâ (v. 245/859) ile Hassâf'ın (v. 261/874) *Ahkâmü'l-vakf* isimli eserlerinden ihtiyaç duyulan konuları seçip *el-Müntehab min vakfeyi'l-Hilâl ve'l-Hassâf* adıyla bu eseri yazmıştır.⁵¹

*el-Müntehab min vakfeyi'l-Hilâl ve'l-Hassâf*ın yazma eser kütüphanelerinde bulunan bazı yazma nüshalarını şöyle sıralayabiliriz:

İstanbul Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi Kol., nr: 2003, bu yazma nüshası, farklı yazma nüshaların toplanmış olduğu demirbaş numarasının tek olduğu bir koleksiyon içerisinde olan 72-96 varakları arasındaki kısmıdır. 19 satırdan oluşan bu yazma nüshanın yazıları okunaklı ve fasılları kırmızı mürekkep ile işaretlidir.

İstanbul Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa Kol., nr: 937/003, 34 varak, 18 satırda oluşan bu yazma nüsha okunaklı ve fasılları kırmızı mürekkep ile işaretlidir.

İstanbul Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa Kol., nr: 2762/001, 1-41 varak, 17 satırdan oluşan bu nüsha hicrî 755 tarihli müellif nüshasıdır.

Diğer yazma nüshaları için bakınız.⁵²

48 el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fî tabakâti'l-Hanefiyye*, III, 436; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 289.

49 el-Bağdadi, *Hediyetu'l-Ârifin*, II, 409.

50 Müesseset Âl'l-Beyt li'l-Fikr'l-islâmî, *el-Fehris elş-Şamil Lt-Türas'l- Arabî el-islami el-Mahtut, Kısmü'l-Fıkh ve'l-Usûl*, Amman 2000, III, 1055.

51 Cemâleddin el-Konevî, *el-Müntehab min vakfeyi'l-Hilâl ve'l-Hassâf*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi Kol., nr: 2003, 71^b.

52 Brockelmann, Carl, (çev. Abdulhalim en-Neccar), *Tarihu'l-Edeb el-Arabî*, Kahire ts, III, 259; Sezgin, Fuat, (çev. Mahmud Fehmi Hicazî), *Tarihü't-Türas el-Arabî*, 1991, c. 1/3, s. 84; Müesseset Âl'l-Beyt li'l-Fikr'l-islâmî, *el-Fehris elş-Şamil Lt-Türas'l- Arabî el-islami el-Mahtut, Kısmü'l-Fıkh ve'l-Usûl*, Amman 2003, X, 437.

e) *Müntehab mine'l-Fetâva'l-Kübrâ*

Hüsâmüddin es-Sadrü's-şehid Ömer b. Abdilazîz b. Ömer b. Mâze'nin (v. 536/1141) *el-Fetâva'l-kübra* adlı eserini, Cemâleddin el-Konevî, bazı ilaveler yaparak *Müntehab mine'l-Fetâva'l-Kübrâ* adıyla ihtisar etmiştir.⁵³

Yaptığımız araştırmalar sonucunda Cemâleddin el-Konevî'nin bu eserin tek yazma nüshasının Diyanet İşleri Başkanlığı Ktp., nr: 554'te kayıtlı olduğuna rastladık.

f) *et-Tefrîd fi Şerhi't-Tecrid li'l-Kudûri*

Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed el-Kudûri'nin (v. 428/1037) İlm-i hilâfa dair kaleme aldığı *et-Tecrid* isimli eserini, Cemâleddin el-Konevî *et-Tefrîd* adıyla dört ciltlik bir eser haline dönüştürmüştür. Kaynakların bazılarında şerh, bazılarında ise muhtasar olarak kaydedilmiştir.⁵⁴ Leknevî ise bu eseri *et-Takrîr şerh Tahrîr'l-Kudûri* şeklinde isimlendirmiştir.⁵⁵ Kâtip Çelebi *Muhtasarul-Kudûri*, başlığı altında Cemâleddin el-Konevî'nin *et-Takrîd* adlı dört ciltlik şerhinden söz etmektedir.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda Cemâleddin el-Konevî'nin bu isimle izafe edilen bir eserine rastlayamadık. Cemâleddin el-Konevî'nin *et-Tefrîd fi Şerhi't-Tecrid li'l-Kudûri* adlı eseriyle karıştırılmış olması kuvvetle muhtemeldir.⁵⁶

Necmeddin Güney “*Kudûri'nin Şerhu Muhtasari'l-Kerhi Adlı Eserinin Siyer Bölümünün Edisyon Kritiği*” adlı çalışmasıyla,⁵⁷ Mustafa Karaca “*ez-Zâhidî'nin el-Müctebâ adlı eserinin Tahkiki*” adlı çalışmalarında da Cemâleddin el-Konevî'nin “*Kudûri'nin Muhtasar'ını et-Takrîd*” adıyla şerh ettiği kaydı bulunmaktadır.⁵⁸

Müellifin *et-Tefrîd fi Şerhi't-Tecrid li'l-Kudûri* adlı eserinin yazma nüshasına ulaşamadık.

53 Özel, “Sadrü'sşehid”, XXXV, 426.

54 el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, III, 435; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 289; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, I, 346, 427; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, VII, 162.; Kudûri, *el-Mevsûatü'l-fihhiyyetü'l-mukârane: et-Tecrid*, I, 25; Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 147; Kallek, “Kudûri”, XXVI, 322.

55 Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 207.

56 Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, II, 1632.

57 Güney, Necmeddin, *Kudûri'nin Şerhu Muhtasari'l-Kerhi Adlı Eserinin Siyer Bölümünün Edisyon Kritiği*, s. 54.

58 Karaca, Mustafa, *ez-Zâhidî'nin el-Müctebâ adlı eserinin Tahkiki*, s. 65.

g) *Mukaddime fi Ref'î'l-Yedeyn fi's-Salât*

Cemâleddin el-Konevî, bu küçük risalesinde namazı bozan şeyleri konu ederek, rükû tekbiri sırasında el kaldırmanın namazı bozacağı ve bundan ötürü Şafî mezhebine mensup bir imama Hanefîlerin uyamayacağıнын söyleyen muasırı Hanefî âlim Kıvâmuddîn el-İtkanî'ye (v. 758/1357) reddiye mahiyetindedir.⁵⁹

Leknevî, Cemâleddin el-Konevî'nin bu risalesinden övgüyle baseder ve İtkanî'yi bu görüşünden dolayı eleştirir.⁶⁰ Bunun Türkiye'deki yazma eserler kütüphanelerinde bulunan bazı nüshalarını öyle sıralayabiliriz:

Şimdi sıralayacağımız nüshaların hepsinin yazısı güzel ve okunaklıdır. İstanbul Süleymaniye Ktp., Yenicami Kol., nr: 1186/3, 158^b-161^a arasındaki varaklar, 23 satır; Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa Kol., nr: 1606/23; 174^b-177^b arasındaki varaklar, 19 satır; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi Ktp., nr: 1344, 5 varak, 17 satır, yazmaları mevcuttur.

h) *et-Takrîr Şerhu'l-Câm'î'l-Kebîr*

Hanefî Fakih olan Ahmed b. Mes'ud b. Abdurrahman, Ebü'l-Abbas el-Konevî (v. 732/1332'den önce) *et-Takrîr Şerhu'l-Câm'î'l-Kebîr*⁶¹ adlı bu eseri kaleme almıştır. Ancak tamamlayamadan vefat etmiştir. Daha sonra oğlu Cemâleddin el-Konevî, babasının bu eserini tamamlamıştır.⁶²

Bu eserin yazma nüshalarına ulaşamadık.

2. Fıkıh Usulüne Dair Yazdığı Eserler

a) *el-İcâz fi'l-i'tirâz 'ale'l-Edilleti's-Şer'iyye*

Cemâleddin el-Konevî'nin usûl-i fıkha dair kaleme aldığı bu eserini talebeleri için yazdığını eserin giriş kısmında zikretmiştir.⁶³

59 ed-Dâvûdî, *Tabakatü'l-Müffessirin*, II, 311.

60 Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 207; Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, İstanbul 2013, s. 147.

61 Bkz. Kureşî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, I, 330-331; İbn. Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 105, 289; et-Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, II, 106; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, I, 569; Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 42.

62 Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudhiyye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, I, 330-331; İbn. Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 105, 289; et-Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, II, 106; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, I, 569; Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 42.

63 Cemâleddin el-Konevî, *el-İcâz fi'l-i'tirâz 'ale'l-edilleti's-Şer'iyye*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Kol., nr: 3613/5, 27^b.

Bir giriş ve fasl adını taşıyan beş bölümden meydana gelmektedir. Bu bölümleri şu şekilde sıralamıştır: Fasl'ün fi'l'tirâz 'ale't-Temessüki bi'l-Kitâb; Fasl'ün fi'l'tirâz 'ale't-Temessüki bi'l-Sünne; Fasl'ün fi'l'tirâz 'ale't-Temessüki bi'l-İcma; Fasl'ün fi'l'tirâz 'ale't-Temessüki bi'l-Kıyâs; Fasl'ün fi'l'tirâz 'ale't-Temessüki bi'l-Ma'kul.

Müellifin “*el-İcâz fi'l-i'tirâz 'ale'l-Edilleti's-Şer'iyye*”⁶⁴ adlı eserinin kütüphanelerde bulunan bazı yazmalarının bulunduğu kütüphane ve numaraları şöyledir:

İstanbul Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Kol., nr: 3613/5, bu eser 27^a-33^a sayfaları arasında olan bu eser 21 satırdan meydana gelmiştir. Eserin son iki sayfasında (444) rakamı yazılmıştır.⁶⁵ Bu eserin yazıları okunaklı ve bölümleri de kırmızı renk ile işaretlenmiştir.

İstanbul Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa Kol., nr: 2762, 42^a-51^b sayfaları arasında olan, 17 satırdan oluşan bu eserin yazısı da çok güzel ve okunaklıdır.⁶⁶

Diğer yazma nüshaları için bakınız.⁶⁷

b) el-MünhiŞerhi'l-Muğni li'l-Habbâzi fi'l-Usûl

Hanefî fakihî olan Ebû Muhammed Celâleddin Ömer b. Muhammed el-Hucendî el-Habbâzi'nin (v. 691/1292) en önemli eseri olan *el-Muğni fi usûli'l-fıkhadlı* eserinin birçok şerhi yapılmıştır. Bunlardan bir tanesini de Cemâleddin el-Konevî, *el-MünhiŞerhi'l-Muğni li'l-Habbâzi fi'l-Usûl* adıyla üç cilt halinde şerh etmiştir.⁶⁸

Leknevî, Cemâleddin el-Konevî'nin bu eserini “*el-MüntehiŞerhi'l-Muğni*” şeklinde ismini yazarken,⁶⁹ İsmail Paşa ise “*el-BühniŞerhi'l-Muğni*” şeklinde yazmıştır.⁷⁰

Bu eserin yazma nüshasına ulaşamadık.

64 Müellifin bu küçük hacimli eserini, Ahmet Hamdi Furat, İ.Ü.İ.F.D'de “Cemâleddin Konevî ve Kitâbu'l-İcâz Fi'l-İ'tirâz 'Ale'l-Edilleti's-Şer'iyye Adlı Risalesi” ismiyle tahkikini yapmıştır.

65 Cemâleddin el-Konevî; *el-İcâz fi'l-i'tirâz 'ale'l-edilleti's-şer'iyye*, 32^b-33^a.

66 Detaylı bilgi için bkz. Furat, Ahmet Hamdi, “*Cemâleddin Konevî ve Kitâbu'l-İcâz Fi'l-İ'tirâz 'Ale'l-Edilleti's-Şer'iyye Adlı Risalesi*”, XXI, s. 280-284.

67 Müesseset Âl'l-Beyt li'l-Fikr'l-İslâmî, *el-Fehris el-Şamil L't-Türas'l- 'Arabi el-İslami el-Mahtut, Kısmü'l-Fıkh ve'l-Usûl*, I, 573-574.

68 Kureşi, *el-Cevâhiru'l-mudhiyye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, III, 435; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, II, 1749; el-Habbâzi, *el-Muğni fi usûli'l-fıkh*, s. 13; Rıdvanoglu, “Habbâzi”, XIV, 343.

69 Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 207.

70 el-Bağdadî, *Hediyyetu'l-Ârifin*, II, 409;

3. Kelam İlmine Dair Yazdığı Eserler

a) *el-Kalâ'id fî Şerhi'l-Akâid*

Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Selemetü'l-Ezdi et-Tahavî'nin (v. 321/933) akâide dair yazdığı *el-Aka'id* adlı risalesini Cemâleddîn el-Konevî, *el-Kalâ'id fî Şerhi'l-Akâid* ismiyle şerh etmiştir.

Cemâleddîn el-Konevî, Tahavî'nin eserine şerh yazmasının sebebini o, esere olan ilginin varlığı hissedince, anlaşılması zor taraflarını açıklamak için kaleme aldığı ve *el-Kalâ'id fî Şerhi'l-Akâid* ismini de verdiğini kaydederek belirtmektedir.⁷¹

İsmail Paşa el-Bağdadî *Hediyyetu'l-Ârifin* isimli eserinde Cemâleddîn el-Konevî'nin bu eserini babasına izafet etmiştir.⁷²

Bazı yazmalarının bulunduğu kütüphane ve numaraları şöyledir:

İstanbul Süleymaniye Ktp., Laleli Kol., nr: 2321, 76 varak, 29 satırdan oluşan bu nüshanın yazıları okunaklıdır. Rutubetten dolayı bazı sayfalarının kenar ve ortasında lekelenmeler olmuştur.

İstanbul Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Kol., nr: 1236, 56 varak, 39 satırdan oluşan bu nüsha hicrî 1113 tarihinde istinsah edilmiştir.

İstanbul Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa Kol., nr: 1697, 179 varak, 13 satırdan oluşan bu nüsha hicrî 800 tarihinde istinsah edilmiştir.

b) *ez-Zübde Şerhü'l-'Umde*

Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin (v. 710/1310) kelim ilmi konusunda kaleme aldığı *'Umdetü'l-akâid* adlı güzide eserini Cemâleddin el-Konevî, *ez-Zübde* adıyla şerh etmiştir.⁷³

Bu eserin nüshalarına ulaşamadık.

4. Hadis İlmine Dair Yazdığı Eserler

a) *el-Mu'temed fî Ehâdisi'l-müsned İlä'l-İmami'l-A'zam Ebi Hanife*

Ebu Hanife'nin Abdullah b. Muhammed b. Ya'kub el-Hâris (v. 340/952) tarafından derlenen *el-Müsned* adlı eserini Cemâleddin el-Konevî, kolayca ezberlene-

71 Cemâleddin el-Konevî, *el-Kalâ'id fî Şerhi'l-Akâid*, Süleymaniye Ktp., Laleli Kol., nr: 2321, 1^b.

72 el-Bağdadî, *Hediyyetu'l-Ârifin*, I, 108.

73 İbn Tağrıberdî, *el-Menhelüs-sâfi ve'l-müstevfi bâde'l-vâfi*, XI, 198; el-Bağdadî, *Hediyyetu'l-Ârifin*, II, 409; Özer, Hasan, *Mâverâünnehir İslam Hukukçuları Ömer Nesefî'nin el-Manzûmesi ve Ebü'l-Berekât Nesefî'nin el-Musaffâsı*, İstanbul 2018, s.126-127; Ebü'l-Berekât Hafızüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî el-Hanefî (h. 710), *el-Musaffâ şerhu Manzûmetü'l-Hilâfiyât* (thk. Hasan Özer), Amman 2019, Dârü'n-Nurî'l-Mübîn, I, 63.

bilmesi için isnadlarını hazfetmiş, fıkıh tertibiyle otuz üç bab halinde ihtisar etmiş olup “*el-Mu'temed fi Ehâdisi'l-müsned İlä'l-İmami'l-Azâz Ebî Hanife*” ismini vermiştir. Ayrıca sözünün ettiğimiz bu eserini de *el-Müstened Şerhu'l-Mu'temed* ismiyle de şerh etmiştir.⁷⁴

Cemâleddin el-Konevî'nin *el-Müstened Şerhu'l-Mu'temed* adlı bu eserini İsmail Paşa el-Bağdadî *el-Müsned Şerhu'l-Mu'temed*⁷⁵ şeklinde isimlendirirken, Leknevî ise *el-Mu'tekid Şerhu'l-Mu'temed*⁷⁶ şeklinde isimlendirmiştir.

Bu nüshanın bulunduğu kütüphane ve numarası şöyledir:

İstanbul Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa Kol., nr: 419, 39 varak, 17 satırdan oluşan bu nüsha hicrî 1065 tarihinde istinsah edilmiştir.

b) Meşriku'l-envâr fi müşkili'l-âsâr⁷⁷

Cemâleddin el-Konevî'nin, hadis alanındaki bu eseri de kaynaklarda geçmektedir. Ancak eserin yazma nüshasına ulaşamadık.⁷⁸

5. Tefsir İlmine Dair Yazdığı Eserler

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi Cemâleddin el-Konevî'nin bir kısım eserlerinin sadece isimleri kaynaklarda geçmektedir.⁷⁹

Tefsir ile ilgili yazmış olduğu eserleri de sadece ismi kaynaklarda geçenlerdendir. Bunlar şöyledir:

a) Tehzibü Ahkâmi'l-Kur'an⁸⁰

b) Telhisü Ahkâmi'l-Kur'an⁸¹

74 Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, III, 436; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 290; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, II, 1732; Hatipoğlu, “el-Müsned”, XXXII, 102.

75 el-Bağdadî, *Hediyetu'l-Ârifin*, II, 409.

76 Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 207.

77 Muhammed b. Ebî Bekr b. Nasırriddin ed-Dımaşkî, “مشرق” kelimesini “مشارك” şeklinde yazmıştır. Bkz. ed-Dımaşkî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris*, s. 209.

78 el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, III, 436; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 290; el-Bağdadî, *Hediyetu'l-Ârifin*, II, 409.

79 el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, III, 435-436; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 289-290; Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 207; el-Bağdadî, *Hediyetu'l-Ârifin*, II, 409.

80 el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, III, 436; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 290; Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 207; el-Bağdadî, *Hediyetu'l-Ârifin*, II, 409.

81 Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, I, 20; el-Bağdadî, *Hediyetu'l-Ârifin*, II, 409.

CEMÂLEDDİN EL-KONEVÎ'NİN *EL-GUNYE Fİ'L-FETÂVÂ* ADLI ESERİ

A. ESERİN MUHTEVASI, TERTİBİ VE YAZMALARI

1. Eserin Adı

Eserin elimizde olan nüshalarının giriş kısmında da müellif bu adın verildiğini açıkça bildirmektedir.⁸² Dolayısıyla eserin Cemâleddin el-Konevî'ye ait oluşu ve ismi konusunda herhangi bir görüş farklılığı bulunmamaktadır.⁸³ Ancak bazı nüshaların kapak sayfasından hemen sonra ve tabakat kitaplarında *Gunyetü'l-Fetâvâ* şeklindeki kayıtları ihtiyatla karşılamak gerekir.⁸⁴

Kâtip Çelebi bu eseri Ezra'nın beş cilt halinde şerh ettiğini haber vermektedir.⁸⁵ Yaptığımız araştırma sonucunda böyle bir şerhten bahseden başka bir kaynak bulunmamaktadır.

2. Telif Sebebi

Müellif eserinin giriş bölümünde Besmele, Hamdele ve Salvelâden sonra eserin yazılış sebebini şöyle açıklamıştır:⁸⁶

“Bu kitabta fetvâ ve vâkıâta dair çokça gündeme gelen ve pek çok kişiyi ilgilendiren temel meseleleri bir araya getirdim. Nakledilen kitapların her birisine de kendilerine işaret eden bir rumuz koydum ki onlar şu şekildedir:

Futays'ın (v. 634/1236) *el-Fetâvâ'l-kübrâ'sına* (كف)، Kâdihân'nın (v. 592/1196) *Fetâvâ'sına* (ق) ve Zahîrüddin el-Buhârî'nin (v. 619/1222) *el-Fetâvâ'sına* (ظ) rumuzlarını verdim. Ayrıca bu üç kitabı bir araya getirmekle yetindim. Zira bu kitaplar fetvâ meselelerini güvenilir kişilerden nakletme hususunda muteberdir.”⁸⁷

82 Cemâleddin el-Konevî, *el-Gunye Fi'l-Fetava*, Millet Ktp., Feyzullah Efendi Kol., nr: 1037, 1^b; Millet Ktp., Feyzullah Efendi Kol., nr: 1036, 1^b; Süleymaniye Ktp., Damad İbrahim Kol., nr: 699, 1^b; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi Kol., nr: 1463, 1^b; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi Kol., nr: 1464, 1^b; Süleymaniye Ktp, Murad Molla Kol., nr: 1110, 1^b.

83 İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 289; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 162; Yaşaroğlu, “Konevî, Cemâleddin”, XXVI, 164; Özel, Ahmet, *Haneî Fıkıh Alimleri*, s. 147.

84 Millet Ktp., Feyzullah Efendi Kol., nr: 1036, kapak sayfasından sonra; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi Kol., nr: 1463, kapak sayfasından sonra; Süleymaniye Ktp, Murad Molla Kol., nr: 1110, kapak sayfasından sonra, bu şekilde yazılmasının sebebi muhtemelen İstinsah edenler için kolay yazılmasından dolayı kaydedilmiş olmalıdır. Ayrıca şu tabakat kitapları da bu şekilde yazmıştır: Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, II, 1211; el-Bağdadî, *Hediyyetu'l-Ârifin*, II, 409.

85 Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, II, 1211.

86 Cemâleddin el-Konevî, *el-Gunye Fi'l-Fetava*, Millet Ktp., Feyzullah Efendi Kol., nr: 1037, 1^b

87 Cemâleddin el-Konevî, *el-Gunye Fi'l-Fetava*, Millet ktp., Feyzullah Efendi Kol., nr: 1037, 1^b

3. Tertibi ve İçeriği (Muhtevası)

el-Gunye bir fetva mecmuasıdır. Müellif bu eserinde kendi döneminde ihtiyaç duyulabilecek konuları derlemiştir. Bu açıdan zaten pratik değere sahip olan fetva muhataplarına göre daha da pratikliği olan bir muhtevaya sahip olduğu söylenebilir.

Klasik fıkıh kitapları sistematüğinde yazılmış bir eser olan *el-Gunye* fıkıhın bütün konularını içermektedir. Dolayısıyla “Kitâbü't-Tahâre” ile başlayıp “Kitâbü'l-Ferâiz” ile sona ermektedir.

el-Gunye fi'l-Fetâvâ, bir giriş, elli (50) kitaptan meydana gelmektedir.⁸⁸ Kitab ve diğer bahisler şu şekildedir:

1. لئاسمه، 2. كص، 3. ضرمح، 4. تاعطقلا في لصف، 5. باب، 6. رآعوز، 7. لصف، 8. بآك.

4. Eserin Yazma Nüshalarıve Özellikleri

el-Gunye fi'l-Fetâvâ'nın bazı kaynaklarda müellif nüshası kaydı⁸⁹ bulunsa da yaptığımız araştırmalar sonucunda, bu eserlerin müellif nüshası olmadığını tespit ettik.

Bu eserin Türkiye Cumhuriyeti'nin değişik yazma eserler kütüphanelerinde altı adet nüshası bulunmaktadır. Bu nüshaların bir kısmında istinsah tarihi vardır. Bir kısmında ise istinsah tarihi bulunmamaktadır.

Eserin Türkiye Cumhuriyeti Kütüphanelerinde Bulunan Nüshaları şöyledir:

a. İstanbul Millet Ktp., Feyzullah Efendi Kol., nr. 1037/1, 255 varak, 25 satırlı dan oluşan bu nüsha, tespit ettiğimiz kadarıyla müellifin vefat tarihine en yakın, tam, okunaklı bir nüshadır.

b. İstanbul Millet Ktp., Feyzullah Efendi Kol, nr. 1036'da kayıtlı nüsha 198 varak, 31 satırdan oluşan bu nüsha tam bir nüsha olup hicrî 911 tarihinde istinsah edilmiştir. Bu nüshada müellifin hayatı, eserleri ve yaptığı görevler hakkında kısa bilgi de bulunmaktadır.⁹⁰

88 Eserin muhtevasıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Muhammad Akram, HAKIM, Cemâleddin el-Konevî'nin (v. 770/1369) “el-Gunye Fi'l-Fetâvâ Adlı Eserinin Tahkik ve Değerlendirilmesi”, NEÛSBE, Basılmamış Doktora Tezi, s. 31-41, Konya 2016.

89 Yaşaroğlu, “Konevî, Cemâleddin”, XXVI, 164; Furat, Ahmet Hamdi, “*Cemâleddin Konevî ve Kitâbu'l-İcaz Fi'l-İtirâz 'Ala'l-Edilleti-Şer'iyye Adlı Risalesi*”, XXI, ss. 279.

90 Müstensih tarafından daha sonra eklenmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bkz. Cemâleddin el-Konevî, *el-Gunye fi'l-Fetava*, Millet ktp., Feyzullah Efendi Kol., nr: 1036, 1^a.

c. İstanbul Süleymaniye Ktp., Damad İbrahim Kol., nr. 699'da kayıtlı nüsha 311 varak, 25 satırdan oluşmaktadır. Bu nüsha tam olup Mustafa b. Yusuf tarafından hicrî 914 tarihinde istinsah edilmiştir.⁹¹

d. İstanbul Beyazıt Devlet Ktp. Veliyüddin Efendi Kol., nr. 1463'de kayıtlı nüsha 214 varak, 29 satırdan oluşmaktadır. Bu nüshanın müstensihisi belirtilmeksizin hicrî 959'da istinsah edildiğine dair bilgi nüshanın sonunda yer almaktadır.⁹²

Bu nüsha 1036 numaralı nüshayla metin farklılıkları yönünden çok az fark bulunmaktadır. Bu nüshada eserin fihristi tam olarak bütün başlıklarıyla verilmiştir. Fihristin ilk sayfasında Arapça ve Osmanlıca bilgiler de yer almaktadır.

e. İstanbul Beyazıt Devlet Ktp. Veliyüddin Efendi Kol., nr. 1464'de kayıtlı nüsha 79 varak, 33 satırdan oluşmaktadır. Yine aynı kütüphane ve aynı koleksiyonda 1465'de kayıtlı bir nüsha (80-174 varak) mevcuttur. Bunlar iki farklı nüsha olarak kaydedilmiştir. Ancak yaptığımız inceleme sonucunda 1465 numaralı gözüken nüsha, 1464 numaralı nüshanın devamıdır. Nüshanın müstensihisi belirtilmeksizin hicrî 981'de istinsah edildiğine dair bilgi nüshanın sonunda yer almaktadır. Ayrıca bu nüsha mukabele edilmiştir.⁹³

Bu nüsha 1037 numaralı nüshayla metin farklılıkları yönünden çok az fark bulunmaktadır.

f. İstanbul Süleymaniye Ktp., Murad Molla Kol., nr: 1110'da kayıtlı nüsha 225 varak, 29 satırdan oluşmaktadır. Bu nüshanın müstensihisi ve istinsah tarihine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Yazma eserler Kütüphaneleri dışında dünyada eserin nüshalarının olduğu kütüphaneler şöyledir:

Medine Mescid-i Nebevî de bulunan yazmalar kütüphanesinde aynı müellif adıyla *Gunye'l-Fetâvâ* isminde bir eseri zikredilmektedir.⁹⁴ Tunus Zeytûniye Ktp., nr. 4/176 (2203);⁹⁵ Suudî Arabistan'da bulunan Merkezu'l-Melik Faysal li'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyye Ktp., nr. 12238⁹⁶ kütüphanelerinde *el-Gunye fi'l-Fetâvâ* adıyla birer nüsha kaydedilmektedir.

91 Cemâleddin el-Konevî, *el-Gunye Fi'l-Fetava*, Süleymaniye Ktp, Damad İbrahim Kol., nr: 699, 304^a.

92 Cemâleddin el-Konevî, *el-Gunye Fi'l-Fetava*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi Kol., nr: 1463,201^b.

93 Cemâleddin el-Konevî, *el-Gunye Fi'l-Fetava*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi Kol., nr: 1465,174^b.

94 <http://wqf.me/?p=16264> (31.07.2016). Bu adreste 563 numaralı eserdir.

95 Bkz. Merkezi'l-Melik Faysal, *Hizânetü't-Türâs – Fihrisi Mahtûtât*, XXXXVII, 438, seri nr. 46308, el-Kitâb Markam Âlyâ (Şamile).

96 Bkz. Merkezi'l-Melik Faysal, *Hizânetü't-Türâs – Fihrisi Mahtûtât*, XXXXXIV, 925, seri nr. 54601, el-Kitâb Markam Âlyâ (Şamile).

5. el-Gunye fi'l-Fetâvâ'ya İzafet Edilen Nüshalar ve Buldukları Kütüphaneler

Bazı kütüphanelerde Cemâleddin el-Konevî'nin *el-Gunye fi'l-Fetâvâ* adlı eseri diye kayıt yapılmıştır. Ancak bu nüshaların müllifin sözünü ettiğimiz eseri olmadığı tespit edilmiştir.

Bu nüshalar şöyledir:

a) *Gunyetü'l-Fetava*, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Konya Karatay Yusufâğa kütüphanesi Kol., nr: 42 Yu 7002/1'de kayıtlı bu nüshael-*Gunye fi'l-Fetâvâ* olmadığını tespit ettik. Yaptığımız inceleme sonucunda sözünü ettiğimiz kütüphanedeki bu eserin de müellife ait *Buğyetü'l-Kunye fi'l-Fetava* adlı eseri olduğunu belirledik.⁹⁷

b) *Gunyetü'l-Fetâvâ*, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Burdur İl Halk kütüphanesi Kol., nr: 15 Hk 1519/1'de kayıtlı bu nüshanın 1^a varlığında "*Gunyetü'l-Fetâvâ*" ismi olmasına rağmen bu eserin Cemâleddin el-Konevî'ye aidiyeti konusunda yaptığımız inceleme sonucunda herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

Bu nüshanın fihristi verilirken, Ebû Abdillâh Zeynüddin Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir er-Râzî'nin⁹⁸ (v. 666/ 1268'den sonra) *Tuhfetü'l-mülûk ve's-Selâtin* adlı eserinin fehrisi de verilmiştir. Sözünü ettiğimiz kütüphanedeki nüshanın son 27 varlığı *Tuhfetü'l-mülûk*'a aittir.

Bu kütüphanenin sisteminde olan bilgilerin de doğru olmadığını da tespit ettik. Örneğin: bitiş cümlesinin şöyle olduğunu kaydetmiştir:

«و بنوقدمحا بن بدومحم جار س ن با»

Böyle bir ifade bulunmamaktadır. Ayrıca yazmış oldukları istinsah tarihini de bulamadık. Sadece 54^a'da şöyle ifade bulunmaktadır: "11 ميو تمسح خير اد". Bu nüshanın kimin eseri olduğu konusunda kesin bir neticeye varamadık.

c) *Gunyetü'l-Fetavâ* Ankara Millet Ktp., Milli Kütüphane Yazmalar Kol., nr: 06 Mil Yz A 9641'de, İstanbul Süleymaniye Ktp., Laleli Kol., nr: 1255'de kayıtlı olan bu nüshalar Cemâleddin el-Konevî'nin *el-Gunye fi'l-Fetâvâ* adlı eseri diye kayıt yapılmıştır. Ancak bu iki nüsha damüellife ait olmadığı belirlenmiştir.

Ankara Millet Ktp.'de kayıtlı nüsha ile Süleymaniye, Laleli'de kayıtlı olan nüshaların 1^a varaklarında bu eserin hicrî 940 tarihinde Edirne'de Abdurrahman b.

97 Kütüphanede "*Gunyetü'l-Fetava*", şeklinde kayıtlı olan nüsha için bkz. Cemâleddin el-Konevî, *Buğyetü'l-Kunye fi'l-Fetava*, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Yusufâğa Kol., nr: 42 Yu 7002/1, 1^a.

98 Hayatı için bkz. Elmalî, "Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir", XXXIV, 487-488.

Ali b. Müeyyed'in mülkiyetine geçtiğine dair bir kayıt bulunmaktadır.⁹⁹ Ayrıca Ankara Millet Kütüphanesinde kayıtlı nüshanın giriş kısmında bu eserin Ali b. Ahmed Ali el-Hanefî?, tarafından kaleme alındığı ve eserine de *Gunyetü'l-Fetava* ismini verdiği kaydı bulunmaktadır.¹⁰⁰

Ankara Millet Ktp., Milli Kütüphane Yazmalar Kol., nr: 06 Mil Yz A 9641'de, İstanbul Süleymaniye Ktp., Laleli Kol., nr: 1255'de kayıtlı olan bu nüshalar tek eserdir. Bu eser üç ciltten oluşmaktadır. Millet kütüphanesinde kayıtlı olan nüsha eserin birinci cildi, Süleymaniye, Laleli'de kayıtlı nüsha ise eserin ikinci cildi olup eserin üçüncü cildine ulaşamadık.

Cemâleddin el-Konevî, hemen hemen bütün eserlerinin mukaddime bölümünde hamdele, salvel'den sonra kendi ismiyle birlikte eseri neden yazdığına dair bilgiler vermektedir. Dolayısıyla sözünü ettiğimiz bu nüshalarda Cemâleddin el-Konevî'nin ismi geçmemektedir. Sadece Ankara Millet Kütüphanesinde kayıtlı nüshanın 1^a varağında *Gunye* adlı eserler ve müellifleri zikredilirken, orada Cemâleddin el-Konevî'nin de ismi zikredilmiştir.¹⁰¹

Eserin içeriğini incelediğimiz zaman da Cemâleddin el-Konevî'nin *el-Gunye fi'l-Fetâvâ* adlı eseriyle bir benzerlik gözükmemektedir.

ESERİN KAYNAKLARI, METODU VE ETKİLERİ

1. Eserin Kaynakları

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi müellif bu eserini telif ederken kendinden önce Hanefî mezhebinde yazılmış üç fetva mecmuasından seçmeler yaparak meydana getirmiştir. Bueserler şunlardır:

1. Futays diye bilinen Necmeddin Yusuf b. Ahmed el-Hârezmi'nin (v. 634/1236)¹⁰² *Fetâvâ'l-Kübrâ*¹⁰³ adlı eseri.

99 *Gunyetü'l-Fetava*, Ankara Millet Ktp., Milli Kütüphane Yazmalar Kol., nr: 06 Mil Yz A 9641, 1^a; Süleymaniye Ktp., Laleli Kol., nr: 1255, 1^a.

100 *Gunyetü'l-Fetava*, Ankara Millet Ktp., Milli Kütüphane Yazmalar Kol., nr: 06 Mil Yz A 9641, 1^a.

101 Cemâleddin el-Konevî, *Gunyetü'l-Fetava*, Ankara Millet Ktp., Milli Kütüphane Yazmalar Kol., nr: 06 Mil Yz A 9641, 1^a.

102 Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, II, 1222, 1224-1225; Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 226; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, VIII, 214.

103 Kaynaklarda *Fetâvâ'l-Hâsî* ve *Fetâvâ'l-Kübrâ* olarak zikredilen bu eser, Hanefî mezhebi klasik fıkıh kitaplarının tertibine göre kaleme alınmıştır. Hanefî mezhebi ulemasının görüşlerinin zikredildiği eserde gündelik hayata dair sıkça ortaya çıkan meseleler toplandığı için sonraki eserlere de kaynaklık etmiştir. Yaptığımız incelemeye göre bu eser hala yazma halinde olup gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen nadir eserlerdendir.

2. Kâdîhan diye bilinen Ebû'l-Kâsım Fahrüddin Hasan b. Mansur el-Fergânî'nin (v. 592/1196)¹⁰⁴*Fetâvâ Kâdîhân*¹⁰⁵ adlı eseri.

3. Zahîrüddin Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ömer el-Buhârî'nin (v. 619/1222)¹⁰⁶*el-Fetâvâ'z-Zahîriyye*¹⁰⁷ adlı eseri.

2. Eserin Metodu

Cemâleddin el-Konevî,*el-Gunye fi'l-Fetâvâ* adlı eserini klasik fıkıh kitapları sistematığına göre hazırlayıp İslam hukuku'nun bütün konularını içermektedir.

Müellif bu eseri hazırlarken daha önce zikrettiğimiz ve Hanefî mezhebi içerisinde önemli bir yere sahip olan üç fetva eserlerinden seçmeler yaparak istifade etmiş ve sözünü ettiğimiz üç eserin metoduna göre hazırlamıştır.¹⁰⁸

erden bir tanesidir. Yazma nüshaları için bkz. Muhammad Akram, HAKIM, Cemâleddin el-Konevî'nin (v. 770/1369) "el-Gunye Fi'l-Fetâvâ Adlı Eserinin Tahkik ve Değerlendirilmesi", NEÛSBE, Basılmamış Doktora Tezi, s. 29-30, Konya 2016.

104 Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyeye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, 2/93-94; İbn. Kutluboğa, *Tâcüt-Terâcim*, s. 151-152; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1227-1228.

105 *Fetâvâ Kâdîhân*, "kaynaklarda *el-Fetâvâ'l-Hâniyye* veya kısaca *el-Hâniyye* olarak anılan eser. Hanefî mezhebinde yazılan en muteber ve yaygın fetva kitaplarından biridir. Fetva verme usulüyle ilgili kısa bir girişle başlayan ve klasik fıkıh kitaplarının sistematığına göre düzenlenen eserde sıkça vuku bulan meseleler toplanmış, Hanefî imamlarıyla mütekaddimin ve müteahhirin ulemanın fikirlerine yer verilmiştir. Müellifin kendi görüş ve değerlendirmeleri yanında dönemindeki örf ve uygulamada tercih edilen görüşlere de işaret etmesi eserin dikkat çeken diğer özellikleridir. İlmî kıymeti, üslûbunun güzelliği ve muhtevasının özlü oluşu bakımından çok tutulan, daha sonraki eserlerde sık sık anılan, *Fetâvâ Kâdîhân*'ın çeşitli baskıları yapılmıştır. (I-IV, Kalküta 1251; Hint 1272; I-IV, Leknev 1293-1295, Sirâceddin el-Üşî'nin *el-Fetâvâ's-Sirâciyye*'sinin kenarında, I-III, Kahire 1282; Bulak 1310-1311, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*'nin ilk üç cildinin kenarında)." Bkz. Özel, "Kâdîhan", XXIV, 122. Ayrıca bu eser Sâlim Mustafa el-Bedrî tarafından üç cilt halinde tahkikli neşri de yapılmıştır. Bkz. Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, I-III.

106 Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyeye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, III, 55; el-Bağdadî, *Hediyetu'l-Ârifin*, II, 111; Leknevî, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, s. 156-157; Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 98.

107 Hanefî mezhebinde klasik fıkıh eserleri sistematığında yazılan bir diğer fetva kitabı da Zahîrüddin el-Buhârî'nin *el-Fetâvâ'z-Zahîriyye* adlı eseridir. Bu çalışma da Hanefî mezhebi içerisinde önemli bir yere sahiptir. İçeriği bakımından Hanefî mezhebinin en zengin fetva kitapları arasında yer alan bu eser, Hanefî imamlarıyla mütekaddimin ve müteahhirin âlimlerinin görüşlerini de zikretmiştir. Eser yer yer Ebû Hanîfe ile öğrencileri arasındaki görüş ayrılıklarını da kaydetmiştir. Sahabî ve tâbiin ulemâsının görüşlerinin yanı sıra Merv, Irak, Horasan, Buhara, Belh, Herat ve Semerkant gibi bölge ve şehir ulemâsına da atıfta bulunmuştur. Müellifin dönemindeki örf de işaret etmesi vs. gibi önemli konuları içermesi eserin Hanefî literatürü içerisinde önemli bir kaynak haline gelmesini sağlamıştır. Esere daha sonraki dönemlerde çokça atıf yapılması, ilmî kıymetini göstermesi açısından önemlidir. Eserde deliller ile fıkıhî kaideler de çokça yer almaktadır. Bkz. Zahîrüddin el-Buhârî, *el-Fetâvâ'z-Zahîriyye*, Millet Ktp., Feyzullah Efendi Kol., nr: 1049, 1b-408a. Bir diğer Hanefî fakih Bedrüdîn el-Âynî (v. 855/1455), bu eserdeki bazı hususları çıkararak *el-Mesâilu'l-Bedriyye el-muhtehabe mine'l-Fetâvâ'z-Zahîriyye* ismiyle muhtasar bir eser kaleme almıştır. Bkz. Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 98. Yaptığımız araştırma sonucunda *el-Fetâvâ'z-Zahîriyye*'nin tamamının henüz neşredilmediğini tespit ettik. Ancak Kitabü's-Salât ile Kitabü'l-Hac kısmı Aziza Mutlak el-Şehrî tarafından 1432/2011 yılında bir doktora çalışması yapılmıştır. Bkz. https://library-g.kau.edu.sa/Show_Res.aspx?Site_ID=237&LNG=AR&RN=64918 (07.12.2016). eserin yazmaları için bkz. Muhammad Akram, HAKIM, *Konevî'nin el-Gunye'si*, s. 30.

108 Cemâleddin el-Konevî, *el-Gunye Fi'l-Fetava*, Millet Ktp., Feyzullah Efendi Kol., nr: 1037, 1^b

Müellif klasik fıkıh kitaplarında olduğu gibi giriş bölümünden sonra taharet bahsiyle başlayıp feraiz bahsiyle eserini tamamlamıştır.

3. Eserin Etkileri

Cemâleddin el-Konevî, *el-Gunye fi'l-Fetâvâ* adlı eseri ile kendisinden sonraki yazılan eserlere kaynaklık etmiştir.

Müellifin bu eserine “ وفي الغنية الفتاوى كذا في الغنية، ” gibi ifadelerle yapılan atıflarla eserin hem değeri hem de kendinden sonraki kaynaklara tesiri kanıtlanmıştır.¹⁰⁹

SONUÇ

Cemâleddin el-Konevî, İslam medeniyeti tarihinin en parlak dönemlerinde birisi olan Memlükler zamanının birinci dönemi yani Bahrî Memlükler/Türk Memlükleri döneminde yaşamasına rağmen hayatı hakkında çok sınırlı bilgi bulunmaktadır.

Hanefî mezhebinde söz sahibi olan müellif bu dönemde çeşitli resmi görevlerde de bulunmuştur. Eğitim ve öğretime önem veren müellif İslamî ilimlerin farklı alanlarında veciz eserler de bırakmıştır. Müellif, devrinin ulemasının iltifat ve övgülerine mazhar olmuştur.

Cemâleddin el-Konevî, usûl ve fûru fıkha dair muhtasar, şerh ve mustakil eserler kaleme almıştır. Bu eserlerinin kahir ekseriyeti el yazması halinde kütüphane raflarında araştırmacılarını beklemektedir.

Cemâleddin el-Konevî, *el-Gunye fi'l-Fetâvâ*'yı Hanefî mezhebinin muteber fetva kitapları içerisinde olan Necmeddin Yusuf b. Ahmed el-Hâzemi'nin (v. 634/1236) *el-Fetâvâ*'sı, Kâdîhân'ın (v. 592/1196) *Fetâvâ*'sı ile Zahîrüddin el-Buhârî'nin (v. 619/1222) *el-Fetâvâ* adlı eserlerinden günün ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak sıkça ortaya çıkan meseleleri derlemiştir.

Müellif *el-Gunye fi'l-Fetâvâ*'yı kaleme alırken eserinin başlıklarını ekseriyetle Ebû Bekir Zahîrüddin el-Buhârî (v. 619/1222) *el-Fetâvâ'z-Zahîriyye* adlı eserinin başlıklarına göre hazırlamıştır.

Müellifin bu eseri daha sonraki dönemlerde Hanefî literatürüne kaynaklık etmiştir. Nitekim kendisinden sonra kaleme alınan eserlerde atıflar yapılmıştır.

el-Gunye fi'l-Fetâvâ'nın Türkiye ve dünya kütüphanelerinde nüshaları bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti yazma eserler kütüphanelerinde müellifin bu eseriyle çok sayıda nüshanın ismi kaydedilmektedir.

109 Bu eserler ve müellifleri için bkz. Muhammad Akram HAKİM, “Konevî'nin *el-Gunyesi*”, s. 106-108.

Yukarıda ismi geçen ve Hanefî mezhebinin muteber fetva kitapları arasında yer alan bu üç eserde sıkça ortaya çıkan meseleleri asıl metinlerin tertibine uygun bir şekilde toplamıştır. Bu kendisinden önceki ilmî birikime verdiği önemi gösterkmesi açısından son derece önemlidir.

Bibliyografya

Abdülkadir b. Muhammed en-Nuaymî ed-Dımaşkî (v. 927/1520), *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (thk. İbrahim Şemsüddîn), by 1990.

Brockelmann, Carl (çev. Abdulhalim en-Neccar), *Târihu'l-Edebi'l-Ârabî*, I-VI, Kahire ts.

Bursalı Mehmed Tâhir Efendi (v. 1861/1925), *Osmanlı Müellifleri*, I-III, İstanbul 1333.

Cemâleddin el-Konevî, *Buğyetü'l-Kunye fi'l-Fetava*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi Kol., nr: 1415.

_____, *el-İcâz fi'l-i'tirâz 'ale'l-edilleti's-şer'iyye*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Kol., nr: 3613/5.

_____, *el-Gunye fi'l-Fetava*, Millet ktp., Feyzullah Efendi Kol., nr: 1037.

_____, *el-Kalâ'id fi Şerhi'l-Akâid*, Süleymaniye Ktp., Laleli Kol., nr: 2321.

_____, *el-Müntehab min vakfeyi'l-Hilâl ve'l-Hassâf*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi Kol., nr: 2003.

_____, *Hâşiye 'Ale'n-Nihaye*, Süleymaniye Ktp., Fatih Kol., nr: 1622.

Ebü'l-Berekât Hafizüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî el-Hanefî (h. 710), *el-Musaffâ şerhu Manzûmetü'l-Hilâfiyât* (thk. Hasan Özer), Dâru'n-Nuri'l-Mübîn, I-III, Amman 2019.

Ebü Muhammed Bedreddin Hasan b. Ömer İbn Habib el-Halebî (v. 779/1377), *Tezkiretü'n-Nebih fi Eyyâmî'l-Mansûr ve Benih* (thk. Muhammed Muhammed Emin), I-III, Kahire 1986.

Ebü Muhammed Celâleddin Ömer b. Muhammed el-Hucendî el-Habbâzî (v. 691/1292), *el-Muğni fi usûli'l-fikh* (thk. Muhammed Mazhar Bekâ), Mekke 1403.

Ebü Zür'a Veliyyüddin Ahmed b. Abdirrahîm İbnü'l-İrâkî (v. 826/1423) *ez-Zeyl 'ale'l-İber*, thk. Sâlih Mehdi Abbas, Beyrut 1989.

Ebü'l-Mehâsin Cemâleddin Yusuf İbn Tağriberdî (v. 874/1469), *en-Nücümü'z-zâhire fi mülûki Mısır ve'l-Kahire*, Dârü'l-Kütüb, I-XVI, Mısır ts.

_____, *el-Menhelüs-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi* (thk. Muhammed Muhammed Emin), I-VII, Kahire 2005.

Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-'Askalânî (v. 852/1449), *el'd-Dürer el-kâmine*, I-IV, by ve ts.

Ebü'l-Fida Zeynuddin Kasım b. Kutluboğa (v. 879/1475), *Tâcü't-Terâcim* (thk. Muhammed Hayr Ramazan Yusuf), Beyrut 1992.

Ebü'l-Vefa, Muhyiddin b. Muhammed Abdulkadir b. Muhammed Nasrullah b. Salim el-Hanefî el-Kureşî (v. 775/1374), *el-Cevâhiru'l-mudiyye fi tabakâti'l-Hanefiyye* (thk. Abdü'l-Fettah Muhammed el-Hulv), I-V, byy 1993.

el-Fetâvâ'l-Hindiyye, Dârü'l-Fikr, I-VI, byy 1310.

Elmalı, Hüseyin, "Râzî, Muhammed b. Ebü Bekir", *DİA*, XXXIV, s. 487-488.

Furat, Ahmet Hamdi, Cemâleddin Konevî ve Kitâbu'l-İcaz Fi'l-İtirâz 'Ale'l-Edilleti's-Şer'iyye Adlı Risalesi, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXI, s. 276-299, İstanbul 2008.

- Güney**, Necmeddin, *Kudûrî'nin Şerhu Muhtasari'l-Kerhî Adlı Eserinin Siyer Bölümünün Edisyon Kritisî*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, SÜSBE, Konya 2006.
- Hakım**, Muhammad Akram, *Cemâleddin el-Konevî'nin (v. 770/1369) "el-Gunye Fi'l-Fetâvâ Adlı Eserinin Tahkik ve Değerlendirilmesi*, NEÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2016.
- Hatipoğlu**, İbrahim, "el-Müsned", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 101-103.
- Hayreddin ez-Ziriklî**, *el-A'lâm*, I-VIII, Beyrut 1986.
- İbn Tağriberdî**, Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddin Yusuf (v. 874/1469), *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi*, thk. Muhammed Muhammed Emin, I-VIII, I-XIII, Kahire 1984.
- İsmail Paşa el-Bağdadî** (v. 1839-1920), *Hediyyetu'l-ârifin*, I-II, Beyrut 1951.
- Kâdihân**, Ebü'l-Kâsım Fahrüddin Hasan b. Mansur el-Ferğânî'nin (v. 592/1196), *Fetâvâ Kâdihân* (thk. Sâlim Mustafa el-Bedri), I-III, Lübnan 2009.
- Kallek**, Cengiz, "Kudûrî", *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 321-322.
- Kandemir**, M. Yaşar, "İrâkî, Zeynüddin", *DİA*, XIX, İstanbul 1999, s. 118-121.
_____, "Heysemî", *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 292-293.
- Karaca**, Mustafa, *ez-Zâhidî'nin el-Müctebâ adlı eserinin Tahkiki*, Basılmamış Doktora Tezi, NEÜSBE, Konya 2015.
- Kâtip Çelebi** (v. 1067 /1657), *Keşfu'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, I-II, Beyrut ty.
- Leknevî**, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdu'lhayy, *Fevâidu'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, byy 1324.
- Merkezi'l-Melik Faysal**, *Hizânetü't-Türâs - Fihrisi Mahtûtât*, XXXXXIV, 925, seri nr. 54601, el-Kitâb Markam Âlyâ (Şamile).
- Muhammed b. Ebi Bekr b. Nasiriddin ed-Dımaşkı** (v. 842/1439), *er-Reddü'l-vâfir*, Beyrut 1980.
- Özel**, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, İstanbul 2013.
_____, "Sadruşşehid", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, s. 425-427.
_____, "Kâdihan", *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, 121-123.
- Özer**, Hasan, *Mâverâünnehir İslam Hukukçuları Ömer Nesevî'nin el-Manzûme'si ve Ebü'l-Berekât Nesevî'nin el-Musaffâsı*, İstanbul 2018.
- Rıdvanoğlu**, Mahmud, "Habbâzî", *DİA*, XIV, İstanbul 1996, s. 342-343.
- Sezgin**, Fuat, *Tarihü't-Türas el-'Arabî* (çev. Mahmud Fehmi Hicazi), Riyad 1991.
- Solak**, Kürşat, Memlûklerin Beylikler Anadolu'suna Dinî-Kültürel Bakımdan Tesiri, *Tarih Dergisi*, İstanbul 2012, sy. XXXXXIV (2011/2), s. 39-53.
- Şemsüddin Muhammed b. Ali b. Ahmed ed-Dâvûdî (v. 945/1539?), *Tabakatü'l-Müffessirin*, I-II, Beyrut 1983.
- Takiyüddin** Ebü Bekir b. Ahmed b. Muhammed İbn Kâdî Şühbe (v. 851/1448), *Târihu İbn Kâdî Şühbe* (thk. Adnan Derviş), I-IV, Dımaşk 1994.
- Takiyüddin** Ebi'l-Me'âli Muhammed b. Râfî' (v. 774/132), *el-Vefeyât* (nşr. Sâlih Mehdi Abbâs, Beşşâr Avvad Ma'ruf), I-II, Beyrut 1982.
- Uzunçarşılı**, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Türk Tarihi Kurumu Basımevi, Ankara 1984.
- Yalçın**, Mehmet Fatih, *Bahrî Memlûkler'de Dımaşk Kâdilkudâtları (1266-1382)*, Konya 2016.
- Yaşaroğlu**, Kâmil, "Konevî, Cemâleddin", *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 164-165.
- Yiğit**, İsmail, Yiğit, İsmail, "Memlûkler", *DİA*, Ankara 2004, XXVIII.
_____, *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, I-X, İstanbul 1991.

EKLER

Cemâleddin el-Konevî, *el-Gunye fi'l-Fetâvâ* adlı eserinin İstanbul Millet Ktp., Feyzullah Efendi Kol., nr. 1037/1'de kayıtlı nüshasının başıyla sonundan birkaç varak örneği.

Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi, nr. 001037, İstinsah Tarihi (886), Birinci ve İkinci Varakları.

